

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 451

Finanse publiczne

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Justyna Mroczkowska
Łamanie: Małgorzata Myszowska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-319
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-618-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Tomasz Banasik, Katarzyna Brzozowska-Rup: Metodologiczne aspekty oceny oddziaływania OFE na rozwój gospodarczy w Polsce / Methodological aspects of assessment of Pension Funds influence on the economic development of Poland	11
Krzysztof Berbeka: Polityka klimatyczna w warunkach kryzysu finansowego / The climate policy in the conditions of financial crisis	27
Marcin Brycz: ATP-pension fund's investments and consumption in Sweden 1961–1994. Past example, but problem still not resolved / Inwestycje funduszy emerytalnych ATP a konsumpcja w Szwecji (1961–1994). Miniony przypadek, lecz problem wciąż aktualny	40
Agnieszka Deresz, Marian Podstawka: Zróżnicowanie obciążeń fiskalnych dochodów osób fizycznych w Polsce / Differentiation of tax burden on individual taxpayers in Poland.....	52
Marek Dylewski: Instrumenty stabilizowania długoterminowej równowagi finansowej JST / Instruments for stabilizing the long-term financial balance of LGU	64
Beata Zofia Filipiak: Dylematy pomiaru potencjału finansowego jednostek samorządu terytorialnego – dobór czynników i ich pomiar / Dilemmas of measuring the potential financial – selection of factors and their measurement	75
Mateusz Folwarski: Czynniki wpływające na rozwój sieci bankomatów w krajach Europy Środkowej / Factors affecting the development of the ATM network in Central Europe	89
Maria Magdalena Golec: Zmiany regulacyjne w sektorze Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych i ich ocena / Regulatory changes in the cooperative savings and credit unions and their evaluation	99
Marcin Gospodarowicz: Efektywność wspierania rozwoju przedsiębiorczości ze środków UE w gminach na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2007–2013 / Efficiency of entrepreneurship support from EU funds in rural communes in Poland (2007–2013).....	110
Gabriela Gurgul: Kierunki kreacji marki i zmiany w zarządzaniu produktami bankowymi wobec tła gospodarczo-politycznego oraz oczekiwań klientów detalicznych / Directions of brand creation and changes in managing banking products (against an economic and political background and expectations of retail customers)	122

Mariusz Hamulczuk, Marcin Idzik: Zgodność i predyktywność testów koniunktury bankowej z koniunkturą ogólnogospodarczą / Compliance and forecasting of the surveys of the banking situation with the overall economic situation.....	134
Aneta Kargol-Wasiluk, Adam Wyszowski: Preferencje podatkowe wspierające działalność B + R w ramach podatków dochodowych w Polsce i w Wielkiej Brytanii / Tax incentives supporting R&D activities in Poland and in the United Kingdom.....	145
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: Determinanty marży odsetkowej banków w Polsce w okresie pokryzysowym / Determinants of banks' net interest margins in Poland.....	162
Julitta Koćwin: Sytuacja konsumenta na rynku szarej bankowości / The consumer situation on the informal banking market.....	175
Magdalena Kogut-Jaworska: Pomoc publiczna i jej szczególne znaczenie w systemie wsparcia publicznego w Polsce / Public aid and its particular role in the system of state aid in Poland.....	187
Agnieszka Kristof: Skarb Państwa w roli właściciela przedsiębiorstw / State treasury as the owner of companies.....	198
Justyna Kujawska: Wpływ struktury finansowania na wyniki funkcjonowania systemów opieki zdrowotnej w krajach Unii Europejskiej / The impact of financing structure on the healthcare systems outcomes in the European Union countries.....	207
Elwira Leśna-Wierszolicz: IKE i IKZE jako dobrowolne formy gromadzenia oszczędności emerytalnych / Individual retirement accounts and individual retirement security accounts as voluntary forms of pension savings.....	219
Marta Maier: System zabezpieczenia emerytalnego a starzenie się społeczeństwa w Polsce / Pension security system and aging society in Poland.....	230
Dariusz Malinowski, Marcin Krawczyk: Oddziaływanie ekspansji fiskalnej wspomaganej przez monetarną na produkcję – ujęcie teoretyczne i na przykładzie wybranych gospodarek / The impact of money accommodated fiscal expansion on production – theory and experience of selected countries.....	240
Paweł Marszałek: Disintermediation of banks – causes and consequences / Dezintermediacja banków – przyczyny i konsekwencje.....	256
Małgorzata Mazurek-Chwiejczak: Wydajny fiskalnie system podatkowy – w poszukiwaniu modelowych rozwiązań / The fiscally efficient tax system – in search of model solutions.....	268
Dominika Mierzwa, Ewa Błaszke: Źródła finansowania zewnętrznego jednostek samorządu terytorialnego na przykładzie miasta Wrocławia / The sources of external funding of local government entities on the example of the city of Wrocław.....	280

Elżbieta Izabela Misiewicz: Zmiany przepisów o jednym procencie należnego podatku dochodowego od osób fizycznych a zachowanie podatników / Changes in one percent of the tax regulations and tax-payers behaviour...	291
Monika Pasternak-Malicka: Funkcja fiskalna podatku od towarów i usług a znieczulenie podatkowe / Tax illusion and its impact on the fiscal function of the taxation of goods and services	301
Jacek Pera: Ocena wpływu zadłużenia zagranicznego na ryzyko kredytowe Polski w modelu roszczeń warunkowych / Impact of foreign debt on Polish credit risk in the model of contingent claims approach	314
Elwira Pindyk: Wpływ zmiany systemu opodatkowania nieruchomości od osób fizycznych na budżet gminy / Impact of changes in taxation of real estates of individuals on district's budget.....	329
Piotr Podsiadło: Pomoc publiczna w formie gwarancji – analiza jakościowa i ilościowa z perspektywy polityki fiskalnej / State aid in the form of guarantees – qualitative and quantitative analysis from the perspective of fiscal policy.....	347
Magdalena Rękas: Ulgi na dzieci jako instrument polityki rodzinnej a niska dzietność w Polsce / Relief for children as an instrument of family policy and low fertility in Poland	360
Katarzyna Rola: Wpływ podatku akcyzowego na konsumpcję alkoholi / Impact of excise tax on alcohol products consumption	374
Alicja Sekuła, Roman Fandrejewski: Naruszenie dyscypliny finansów publicznych w zakresie wykorzystania subwencji ogólnej / The violation of public finance discipline with respect to the use of general grant	385
Tomasz Sobczak: Rola krajowych oszczędności w poglądach wybranych ekonomistów Polski międzywojennej / The role of domestic savings in views of chosen economists of interwar-Poland.....	398
Błażej Socha: Działalność innowacyjna a wyniki finansowe przedsiębiorstw / Innovation and financial performance	411
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałazka: Aktywność inwestycyjna mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw w województwie lubelskim / Investment activity of micro-, small and medium-sized enterprises in the region of Lublin	420
Michał Sosnowski: Transfer pricing issues in taxation of related entities / Problematyka cen transferowych w opodatkowaniu podmiotów powiązanych.....	431
Wacława Starzyńska: Metody statystyczne w analizie rynku zamówień publicznych / Statistical methods in analysis of public procurements	448
Małgorzata Szczepaniak: Nierównowaga finansów publicznych w Polsce na tle krajów Europy Środkowo-Wschodniej i UE 28 / Conditions of public finances' imbalance in Poland compared to the countries of Central and Eastern Europe and all European countries (EU 28).....	457

Joanna Śmiechowicz, Paulina Kozak: Diagnoza skutków polityki podatkowej gmin w Polsce w latach 2003–2015 / The issue of maximization of own revenue potential and the tax policy of municipalities in Poland in the years 2003–2015	468
Tomasz Śmietanka: Gospodarka finansowa gmin Grójec, Kozienice, Szydłowiec w latach 2003–2016 jako czynnik rozwoju lokalnego / Financial economy of the communes Kozienice, Grójec, Szydłowiec in the years 2003–2016 as a factor of sustainability development at the local level	479
Anna Świrska: Skuteczność mechanizmu subwencjonowania w wyrównywaniu sytuacji dochodowej gmin / Effectiveness of the subsidizing mechanism in equalizing the income situation of municipalities.....	497
Malgorzata Twarowska: Wpływ dodatkowego opodatkowania sektora finansowego na napływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich w krajach UE / Impact of additional financial sector taxation on the Foreign Direct Investment inflow in the EU countries	509
Maciej Woźniak, Robert Lisowski: Ocena związku preferencji podatkowych z poziomem inwestycji przedsiębiorstw w Polsce / Evaluation of relationship between fiscal instruments and investments of companies in Poland	520
Mariusz Zieliński: Klienci i pracownicy jako beneficjenci działań CSR w sektorze bankowym w Polsce / Customers and employees as recipients of CSR activities in the banking sector in Poland	533
Arkadiusz Żabiński, Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Fiskalne uwarunkowania budowy systemu podatkowego w wybranych krajach / Fiscal stimulants of creation of tax system in chosen countries	543

Wstęp

Publikacja *Finanse publiczne* została wydana w ramach Prac Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Poszczególne jej części stanowią dorobek pracowników naukowych najbardziej liczących się w Polsce ośrodków naukowych. Przedstawione opracowania odnoszą się do całego spektrum problemów naukowo-badawczych związanych z finansami publicznymi i polityką fiskalną. Poszczególni autorzy prezentują wyniki swoich badań teoretycznych i empirycznych w zakresie zarządzania dochodami i wydatkami budżetu centralnego oraz budżetów jednostek samorządu terytorialnego, w kontekście zarówno reformy finansów publicznych, reformy systemu emerytalnego, pomocy publicznej, jak i teoretycznych podstaw realizacji wyznaczonych celów przez narzędzia polityki fiskalnej.

Niniejsza publikacja jest adresowana do środowisk naukowych i studentów wyższych uczelni oraz osób, które w praktyce gospodarczej mają styczność ze stroną dochodową lub wydatkową polityki fiskalnej.

Poszczególne fragmenty książki były recenzowane przez profesorów uniwersytetów, w większości kierowników katedr finansów, katedr ekonomii oraz polityki ekonomicznej, którym chciałbym podziękować za rzetelne recenzje. Składam również wyrazy uznania pracownikom Katedry Ekonomii i Polityki Ekonomicznej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu oraz pracownikom Wydawnictwa za wiele wysiłku i zaangażowanie, dzięki któremu powstała ta publikacja.

Mam głębokie przekonanie, że książka *Finanse publiczne*, którą oddajemy w Państwa ręce, będzie inspiracją do dalszych badań i dociekań naukowych oraz do powstania równie inspirujących opracowań w przyszłości.

Jerzy Sokołowski

Tomasz Sobczak

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
tomasz.sobczak@zut.edu.pl

ROLA KRAJOWYCH OSZCZĘDNOŚCI W POGLĄDACH WYBRANYCH EKONOMISTÓW POLSKI MIĘDZYWOJENNEJ

THE ROLE OF DOMESTIC SAVINGS IN VIEWS OF CHOSEN ECONOMISTS OF INTERWAR-POLAND

DOI: 10.15611/pn.2016.451.32

Streszczenie: Analiza dorobku wybranych ekonomistów Polski międzywojennej wskazuje, że zagadnienie oszczędności było przedmiotem ich głębokiego zainteresowania. Wskazywali oni na bieżące i przyszłe skutki niskiego poziomu oszczędności na rozwój polskiej gospodarki. W dorobku myśli ekonomicznej dotyczącym oszczędności zauważa się zbieżność poglądów i proponowanych środków zaradczych dla zintensyfikowania lub odrodzenia „nawyku oszczędzania” w społeczeństwie polskim. Niski poziom akumulacji wewnętrznej i brak wystarczających wewnętrznych kapitałów dla gospodarki to zjawiska, które kształtowały i kształtują obraz polskiej gospodarki. W tym kontekście dorobek myśli ekonomicznej okresu 1918–1939 jawi się jako szczególnie ważny i cenny, gdyż w znacznej części może posłużyć jako punkt wyjścia do dyskusji nad poszukiwaniem rozwiązań obecnych problemów gospodarczych.

Słowa kluczowe: historia polskiej myśli ekonomicznej, oszczędności, akumulacja, poglądy ekonomistów, Polska 1918–1939.

Summary: The analysis of achievements of chosen economists of interwar-Poland indicates that the issue of savings was an object of their deep interest. They indicated on current and future results of low-end savings on the development of the Polish economy. In achievements of the economic thought concerning savings one notices the convergence of views and proposed remedial measures for intensifying or the rebirth „of the habit of the saving” in the Polish society. The low level of the internal accumulation and the lack of sufficient internal capitals for the economy is the phenomenon which shaped then and shapes now the picture of the Polish economy. In this context achievements of the economic thought of the period 1918–1939 appear as particularly important and valuable, because in the important part can be of service as the point of departure to the discussion over the search of solutions of present economic problems.

Keywords: history of the Polish economic thought, savings, the accumulation, views of economists, Poland 1918–1939.

1. Wstęp

W dorobku polskiej myśli ekonomicznej lat międzywojennych, oprócz wielu innych zagadnień natury społeczno-gospodarczej, znajdujemy także prace poruszające problematykę krajowych oszczędności polskiego społeczeństwa.

Problematyka oszczędności społeczeństwa z punktu rozwoju gospodarczego Polski ma wielopłaszczyznowy i skomplikowany charakter. Na przestrzeni dziejów Polski liczne zawirowania polityczne i własnościowe niszczyły lub w najlepszym przypadku znacząco naruszały podstawy jej pomyślnego rozwoju gospodarczego. Podstawowymi czynnikami decydującymi o tempie rozwoju każdej gospodarki były i są: poziom wewnętrznej konsumpcji, poziom zakumulowanych zasobów kapitałowych oraz występowanie wolnej siły roboczej. W przypadku polskiej gospodarki mieliśmy zawsze do czynienia z chłonnym rynkiem, znaczącymi zasobami siły roboczej i niskim poziomem zasobów kapitałowych, zwłaszcza kapitałów pieniężnych. Na uwagę zasługuje także znaczenie wydarzeń politycznych i zjawisk społeczno-gospodarczych, które w przypadku Polski w ciągu XX w. z reguły negatywnie wpływały na poziom akumulacji wewnętrznej, zwłaszcza na wielkość oszczędności polskiego społeczeństwa.

Niedostateczny poziom oszczędności społeczeństwa należy uznać za jeden z hamulców rozwoju gospodarczego Drugiej i Trzeciej Rzeczypospolitej. Odbudowa polskiej gospodarki po zniszczeniach wojennych dwóch wojen światowych, próby wyjścia z kryzysu gospodarczego zapoczątkowanego w 1929 r., reformy gospodarcze z lat 80. XX w., zmiana ustroju polityczno-gospodarczego po 1918 r. czy też po 1989 r. przebiegałyby o wiele sprawniej, gdyby społeczeństwo polskie dysponowało znacznymi zasobami kapitałowymi.

Brak kapitałów oszczędnościowych powodował m.in. niedostateczną podaż kredytów przez banki prywatne i państwowe, która nie odpowiadała potrzebom odbudowy i rozwoju gospodarki polskiej, zwłaszcza w okresie 1918–1939. I jak trafnie zauważył J. Kofman, „małe zasoby kapitału i zbyt wolny rozwój kapitalizacji wewnętrznej hamowały [...] dynamikę rozwoju gospodarczego, będąc w latach trzydziestych jedną z głównych przyczyn dłuższej niż gdzie indziej stagnacji gospodarki” [Kofman 1986].

Celem pracy jest przedstawienie poglądów wybranych ekonomistów w kwestii krajowych oszczędności polskiego społeczeństwa okresu międzywojennego.

Ze względu na ograniczone rozmiary niniejszego tekstu autor nie był w stanie wszechstronnie i szczegółowo omówić dorobku naukowego ekonomistów Polski międzywojennej w kwestii krajowych oszczędności. Ograniczono się jedynie do wskazania tych treści, które bezpośrednio wiążą się z zagadnieniem oszczędności.

2. Przedstawiciele polskiego historyzmu o oszczędnościach

Poglądy przedstawicieli kierunku historycznego w Polce w badanym okresie cechuje podobieństwo zarówno w zakresie przyczyn ich niskiego poziomu, jak i proponowanych działań zwiększających ich wielkość.

Stanisław Głąbiński (1862–1943), wybitny ekonomista, przedstawiciel prężnego ośrodka lwowskiej myśli naukowej i aktywny polityk, w pierwszym tomie *Ekonomiki narodowej* pt. *Teoria ekonomiki narodowej* pisze, że wojna, zmiana walut państw rozbiorowych na markę polską oraz gwałtowny spadek jej wartości przyczyniły się do powstania strat „kapitałów wkładkowych i innych oszczędności [...] zadając przez to bolesny cios idei oszczędzania” [Głąbiński 1927].

W opinii S. Głąbińskiego warunkiem zachowania zasobów społecznych w dobrym stanie, utrzymania przyrostu ludności oraz zapewnienia dalszego materialnego i moralnego rozwoju narodu jest występowanie nadwyżki dochodu narodowego nad kosztami „utrzymania narodu i państwa”. Nadwyżka ta umożliwi bowiem odnawianie niszczących się i stopniowo zanikających zasobów i „przedstawia zaoszczędzenie narodu i jest źródłem wzrastającej siły narodowej”. Ograniczanie wydatków prywatnych i publicznych na cele nieprodukcyjne jest źródłem przyrostu zasobów narodowych i w tej postaci jest „cnotą ekonomiczną, bo jest wyrazem zrozumienia potrzeby społecznej i siły panowania nad sobą”. S. Głąbiński zwraca uwagę, że oszczędność powinna być stosowana zarówno w gospodarstwach domowych, jak i „w systemie produkcji społecznej i w gospodarstwie zarobkowym, gdzie ma znaczenie jednoznaczne z gospodarnością (gospodarczością)” [Głąbiński 1927].

S. Głąbiński odrzuca pogląd, że oszczędności są szkodliwym hamulcem w rozwoju produkcji, gdyż zmniejszają popyt na towary konsumpcyjne. Według niego „sumy zaoszczędzone nie giną dla gospodarstwa narodowego, lecz tworzą siłę nabywczą na narzędzia produkcji i materiały, tudzież zasilają potężnie kredyt na cele wytwórcze, o ile szukają lokacji w kasach oszczędności, bankach i papierach wartościowych”. Ograniczenie popytu na towary konsumpcyjne „zbędne i zbyteczne” w stosunku do gospodarstwa narodowego w opinii S. Głąbińskiego ma jedynie charakter okresowy, „ponieważ dzięki oszczędności wzrasta wytwórczość i siła konsumpcyjna całego narodu”. Nie podziela także poglądu, że oszczędność stwarza nadprodukcję i prowadzi do przesilen gospodarczych. Przesilenia gospodarcze – jak zauważa S. Głąbiński – są wynikiem „osłabienia siły nabywczej społeczeństwa lub zatamowania *odbytu* [zbytu – T.S.] dla towarów masowo wytwarzanych. Oszczędność wzmacnia nie tylko siły wytwórcze, ale także siły nabywcze narodu, pozwala więc łatwiej i dłużej przetrwać przesilenie gospodarcze”. Na poparcie swych tez przytacza przykłady państw, które „Dzięki wielkim zasobom materialnym i moralnym, nagromadzonym [...] pracą i oszczędnością poprzednich pokoleń [...] zdolne są przetrwać przez dłuższy czas klęskę przesilenia, a w razie koniecznym skierować mogą swoją wytwórczość na takie gałęzie produkcji w własnych krajach lub obcych, dla których drogi *odbytu* [zbytu – T.S.] w świecie dotychczas stoją otworem” [Głąbiński 1927].

Według S. Głębińskiego oszczędność, gdy jest powszechną własnością charakteru narodowego, jest „potężną dźwignią wytwórczości i rozwoju narodowego”. Francja, Włochy, kraje skandynawskie, Wielka Brytania oraz Ameryka Północna to przykłady, gdzie oszczędność narodowa jest niewyczerpanym źródłem gospodarczej siły tych narodów [Głębiński 1927].

Oprócz oszczędzania dla S. Głębińskiego równie ważną kwestią jest forma lokowania oszczędności. Uważa on, że „Najkorzystniejszą jest lokacja oszczędności we własnym gospodarstwie zarobkowym” pod warunkiem, że „gospodarstwo to jest żywotnym i wymaga zasilenia nowymi kapitałami”. S. Głębiński nie zapomina również o ważnej roli oszczędności czynionych przez tę część społeczeństwa, która nie ma możliwości inwestowania tych sum we własnych przedsiębiorstwach. Grupa ta, z braku własnych przedsiębiorstw przez zakup akcji, udziałów i obligacji przyczynia się pośrednio do wzrostu produkcji. Ten przedstawiciel lwowskiej myśli ekonomicznej zwraca uwagę na kwestię organizacji instytucji oszczędnościowo-kredytowych „Ponadto rozgałęziona sieć kas oszczędności, stowarzyszeń kredytowych i banków ułatwia każdemu lokację kapitału na procent, zakup papierów wartościowych w różnych formach” [Głębiński 1927].

Stanisław Grabski (1871–1949), ekonomista reprezentujący nurt socjologiczny w polskiej myśli ekonomicznej, omawiając zagadnienia bogactwa, pisał, że większość właścicieli kapitału odziedziczyła go po rodzicach lub zyskała w drodze oszczędzania, „odkładając część swojego zarobku czy dochodu z pracy w obcych przedsiębiorstwach lub w t. zw. wolnych zawodach”. Do tej grupy zalicza także posiadaczy akcji, obligacji państwowych i komunalnych, listów hipotecznych, sum hipotecznych, rentierów. Zdaniem S. Grabskiego właściciele kapitału żyją wyłącznie z zysku od posiadanych kapitałów, który jest powierzony innym ludziom, kierownikom przedsiębiorstw rolniczych, handlowych, przemysłowych i instytucji finansowych [Grabski 1933a].

W szóstym tomie *Ekonomii społecznej* pt. *Kapitał* S. Grabski zwraca uwagę na depozyty jako źródło „zaoferowania kapitałów obcym przedsiębiorstwom czysto w formie zaoferowania kredytów, czy zakupu akcji”. Dalej podaje, że oszczędności tworzą depozyty, a wzrost oszczędności jest niezbędnym „warunkiem wzrostu zaoferowania kapitałów”. Oszczędności powstają wówczas, gdy istnieje nadwyżka dochodów i zysków ludności w stosunku do wydatków konsumpcyjnych, których poziom zależy od stopy życiowej. Poziom kapitałów do dyspozycji zależy według Grabskiego od zmian poziomu oszczędności oraz od tego, jaką część oszczędności ludność danego kraju deponuje w instytucjach kredytowych. Do czynników wpływających na rozwój kapitałów do dyspozycji podmiotów gospodarczych S. Grabski zalicza [Grabski 1933b]:

- stopę wzrostu zysków i dochodów ludności kraju, przy czym wzrost ten musi być większy od wzrostu stopy życiowej,
- poziom zaufania ludności do instytucji kredytowych,

- poziom rozwoju myślenia ludzi, nakazującego lokowanie każdej wolnej gotówki w instytucjach kredytowych,
- udział oszczędności warstw społecznych, nieposiadających własnych przedsiębiorstw w oszczędnościach ogółem,
- liczbę przedsiębiorstw, gdzie wzrost dochodów i zysków jest większy od wzrostu ich zapotrzebowania na kapitał obrotowy i zakładowy.

Zagadnienia oszczędności i bogactwa były wielokrotnie przedmiotem naukowych rozważań Romana Rybarskiego (1887–1942), ekonomisty, historyka i polityka, związanego z warszawskim środowiskiem naukowym. W trzeciej części dzieła *Wartość, kapitał i dochód* R. Rybarski zwraca uwagę, że akumulacja kapitału jest właśnie rezultatem oszczędności, które pochodzą ze zmniejszenia konsumpcji lub z części zwiększonej nadwyżki wartości gospodarczej, powstałej w procesie produkcyjnym. Prawidłowa akumulacja kapitału w układzie gospodarczym – według R. Rybarskiego – będzie zależała od wzrostu konsumpcji, która jest źródłem dochodu dla kapitału. Zwraca uwagę na potrzebę zachowania proporcji między wzrostem kapitału a wzrostem konsumpcji. Nadwyżka akumulacji kapitału w stosunku do nieodpowiedniego, zbyt małego wzrostu konsumpcji jest bezpośrednią przyczyną naruszenia równowagi gospodarczej wskutek ogólnej nadprodukcji. „Równocześnie ze wzrostem kapitału musi nastąpić wzrost konsumpcji dóbr wytwarzanych przy jego współdziałaniu, proporcjonalny do wysokości stopy procentowej. Im niższa jest stopa procentowa, tym stosunkowo słabszym może być ten wzrost konsumpcji” [Rybarski 1922].

R. Rybarski wyróżnia oszczędzanie bierne i tzw. czynną, twórczą kapitalizację. Bierna oszczędność – według tego autora – wyraża się ograniczaniem konsumpcji i oddawaniem na procent zaoszczędzonych pieniędzy, twórcza kapitalizacja zaś ma miejsce wtedy, gdy „jednostka albo sama, albo w połączeniu z innymi, szuka zatrudnienia dla swych zdolności; wydobywa spod ziemi jej zasoby, podnosi wydajność roli, buduje domy, ulepsza narzędzia, organizuje wymianę i zbyt towarów. W ten sposób wzrasta kapitał”. Podkreśla, że rozwój biernych oszczędności jest popierany przez kraje o daleko posuniętym kapitalizmie państwowym, gdyż w ten sposób zwiększa się gotowość społeczeństw tych państw do „podpisywania pożyczek państwowych”. W sytuacji, gdy gotowość ta jest niewystarczająca, to „wtedy zjawia się przymusowa kapitalizacja. Państwo staje się czynnym przedsiębiorcą, a obywatel biernym kapitalistą” [Rudnicki (oprac.) 1997].

W opinii R. Rybarskiego „polityka gospodarcza państwa zmierza bezpośrednio do powiększania dochodu społecznego i wzrostu kapitału, do zwiększenia bogactwa. Drugim zaś celem jest, by bogactwo narodowe miało trwałe podstawy, by nie było zbyt zależne od czynników zewnętrznych, było odporne na wypadek wstrząśnięć wojennych czy innych – czyli trwałość źródeł bogactwa” [Rybarski 1933].

R. Rybarski podaje, że silny przyrost naturalny powoduje wzrost kosztów pozyskania kapitału oraz przyczynia się do bezwzględnego zahamowania tempa jego przyrostu. Wskazuje, że liczne rodziny są źródłem prężności gospodarczej, ale

znaczna ich część nie może gromadzić oszczędności, „gdyż wszystko lub niemal wszystko pochłania utrzymanie i wykształcenie dzieci”. Dla R. Rybarskiego gromadzenie kapitału jest najważniejszą rzeczą gospodarstwa narodowego, a sytuacja, w której wzrost liczby ludności jest większy od tempa przyrostu kapitału, prowadzi do pauperyzacji „z wszystkimi swojemi społecznymi konsekwencjami. Polska nie może sobie pozwolić na zastój w przyroście kapitału; nie tylko dlatego, że jest go bezwzględnie za mało, lecz także i z tego powodu, iż nie ma zastoju w ruchu ludności”. Rybarski zdaje sobie sprawę z ogromu trudności przywrócenia prawidłowej proporcji pomiędzy wzrostem ludności a tempem przyrostu kapitałów. Polityka gospodarcza – zdaniem Rybarskiego – nie może stabilizować biedy, lecz powinna stworzyć warunki, w których „Kapitał powinien wzrastać szybciej, niż wzrasta ludność” [Rybarski 1933].

W pracy *Polityka i gospodarstwo z 1927 r.* R. Rybarski podaje, że u podstaw odradzającej się potęgi gospodarczej Niemiec leżą poziom inicjatywy prywatnej oraz poczucie społeczeństwa bezpieczeństwa kapitału zaangażowanego w produkcję. Zdaniem R. Rybarskiego „uczucie niepewności, czy warto robić nakłady na dłuższą metę, czy warto lokować pieniądze w produkcji, która natychmiast nie przyniesie rezultatów”, to najważniejsza przeszkoda w realizacji polskiej polityki gospodarczej. Podatki, represje wrogiego kapitału powodują, że „ludzie mniej zamożni wolą nie nieść swoich oszczędności do kas i banków, lecz nieprodukcyjnie chowają u siebie. Wiele jednostek wciąż jeszcze kupuje dolary lub otwiera sobie rachunek w bankach obcych, ze szkodą dla gospodarstwa narodowego. Popyt na papiery długoterminowe jest słaby; jeżeli wzrasta, to bardzo wolno. Wielu ludzi zamiast niepewnych korzyści z oszczędzania woli przyjemność płynącą z natychmiastowej konsumpcji. W tych warunkach może rozwijać się pogoń za doraźnymi zyskami, zapanować kapitał spekulacyjny, tuczący się na ogólnym zubożeniu, gdy ledwo wegetuje kapitał wytwórczy” [Rudnicki (oprac.) 1997].

Za podsumowanie rozważań R. Rybarskiego w kwestii oszczędności można przyjąć jego tezy zawarte w *Programie gospodarczym z 1937 r.* Według niego ubogie gospodarstwo narodowe powinno znacznie więcej przeznaczać na produkcję dóbr trwałych, jeżeli pragnie być bogatszym, zaznaczając jednocześnie, że nie może w całości skonsumować swojego dochodu społecznego – pewna jego część powinna być źródłem oszczędności. Zdaniem R. Rybarskiego samo pojęcie oszczędzania, choć proste, rodzi duże nieporozumienia. Sama czynność oszczędzania jest zjawiskiem negatywnym, do momentu gdy staje się oszczędnością produkcyjną, od tego momentu jest prawdziwą kapitalizacją, gdyż prowadzi do wzrostu majątku narodowego „w szczególności ilości dóbr służących do dalszej produkcji”. W dalszej części R. Rybarski stwierdza, że „Tylko oszczędność, zużyta produkcyjnie, jest prawdziwą oszczędnością i wyrazem istotnej kapitalizacji. Państwo czasami musi się zadłużyć na bieżące potrzeby, albo też na wojnę; ale nie nazywajmy tego kapitalizacją, co jest tylko zjadaniem nagromadzonego kapitału”. R. Rybarski nie zgadza się z opiniami, że oszczędności hamują ożywienie gospodarcze, zmniejszają konsumpcję oraz po-

większają zastój i osłabiają tempo produkcji. Jego zdaniem „oszczędność odwraca kapitał od jednych zastosowań, a zwraca go ku innym. O ile się zużywa celowo gromadzące się oszczędności, będzie się co prawda mniej wytwarzało dóbr konsumpcyjnych, a natomiast więcej dóbr produkcyjnych”. W opinii R. Rybarskiego zwiększone tempo procesu oszczędzania nie oznacza zastoju i mniejszego popytu, ale prowadzi do produkcji dóbr trwałych, które w przyszłości będą powiększać potencjał produkcyjny, a tym samym będą tworzyły nowe możliwości pracy. W konsekwencji zaś „Zaspakajanie potrzeb będzie łatwiejsze, bo obniżą się koszty produkcji” [Rybarski 1937].

3. Szkoła krakowska a problem krajowych oszczędności

Adam Krzyżanowski (1873–1963), założyciel i wieloletni kierownik tzw. szkoły krakowskiej w ekonomii, jeden z największych polskich ekonomistów, podaje, że problematyka oszczędności należała do najbardziej spornych zjawisk. U podstaw tych sporów leżały „różnice w odniesieniu do wszystkich zagadnień, nasuwających się przy sposobności rozważania problemu oszczędności, a więc gdy mowa o pojęciu oszczędności, o jej rozmiarach i znaczeniu, z czego wynika, że także i polityka oszczędności jest wysoce sporną. Oszczędność jest ciągle jeszcze błędnie rozumiana i niedoceniana” [Krzyżanowski A. 1936].

Według A. Krzyżanowskiego powstrzymywanie się od natychmiastowego spożycia owoców pracy jest jedynym źródłem bogactwa, zaś dawna odroczone konsumpcja oraz wkłady długoterminowe czynią ludzi i narody bogatymi, zaś „biedne są społeczeństwa, które umieją zapracować jedynie na chleb powszedni i codzienną strawę, na środki niezbędne do podtrzymywania życia, ale na nic więcej” [Krzyżanowski A. 1928].

W 1931 r. A. Krzyżanowski pisze, że tzw. oszczędność właściwa, która polega na wytwarzaniu dóbr, których konsumpcja jest odraczana, to niezbędny warunek powstawania oraz wzrostu majątków i kapitałów. W tej samej pracy analizuje oszczędności w gospodarstwie pieniężno-kredytowym. W tym gospodarstwie ludzie tylko część swego wynagrodzenia pieniężnego konsumują, a pozostałą część lokują w bankach lub też kupują papiery wartościowe w celu zapewnienia sobie zysku. W ten sposób powierza się przedsiębiorcom oszczędności pieniężne w zamian za procent. To przedsiębiorcy umieją angażować kapitał, tak by przynosił zysk (czyli procent właściwy). Zysk ten będzie w części pokrywał procent od kapitału wypożyczonego (czyli procent pochodny) oraz inne koszty związane z prowadzeniem działalności (w szczególności zaś amortyzację oraz wynagrodzenie za pracę przedsiębiorcy i przyjęcie ryzyka). Według A. Krzyżanowskiego „Wypożyczanie pieniędzy na procent stało się podstawową formą oszczędności” [Krzyżanowski A. 1936].

A. Krzyżanowski zaleca wzrost kapitalizacji w ramach przedsiębiorstw prywatnych jako lekarstwo na cykliczność wzrostu gospodarczego. Podkreśla, że wzrost prywatnych oszczędności, który przyczynia się do rozwoju prywatnych przed-

siębiorstw, to jedyny sposób na utrzymanie nieustannego wzrostu gospodarczego i dobrobytu społecznego. Uważa, że cykliczność rozwoju gospodarczego to wynik istnienia dysproporcji między ilościami zaangażowanych kapitałów – trwałego i obrotowego. Stwierdza, że nie istnieje nadmiar oszczędności, lecz występują jedynie różnice w wielkości oszczędności a rozmiarami inwestycji. Tak więc w gospodarce występują następujące sytuacje: nadmiar inwestycji, który nie odpowiada przyrostowi kapitału, lub brak oszczędności, który ogranicza rozwój produkcji. Obie te sytuacje wywołują przesilenie gospodarcze [Krzyżanowski A. 1929].

Zdaniem Adama Heydla (1893–1941), zwolennika leseferyzmu w polskiej myśli ekonomicznej okresu międzywojennego, bogactwo jest „możliwością trwałego najlepszego zaspakajania potrzeb”. O bogactwie jednak rozstrzyga suma wartości wymiennych, którymi one rozporządzają, o bogactwie społeczeństwa zaś decyduje suma wartości wymiennych, znajdujących się w posiadaniu obywateli. Zmiany w bogactwie jednostek wpływają na poziom bogactwa społeczeństwa [Lityńska 1983].

Ferdynand Zweig (1896-1988), inny wybitny ekonomista krakowskiej szkoły ekonomicznej, w pracy *O programie gospodarczym Polski* z 1926 r. podaje, że program gospodarczy powinien opierać się takich elementach, które w długich okresach cechuje duża stałość i niezmiennosc. Do elementów tych zaliczył m.in. kapitał społeczny o charakterze inwestycyjnym i obrotowym. Dalej F. Zweig pisze, że rozwój bankowości i całego gospodarstwa narodowego nie będzie możliwy, bez wcześniejszej „regeneracji zmysłu oszczędności”, zaś brak ciągłego przyrostu oszczędności wpływa hamująco na rozwój gospodarczy, jak i na produkcję. Czytamy także, że „Oszczędności – to nadwyżki produkcyjne idące na rozbudowę dalszej produkcji. Bywają one przeznaczane na dalszą produkcję albo pośrednio przez wkłady pieniężne w instytucjach kredytowych, albo bezpośrednio przez inwestycje dokonywane przez oszczędzającego we własnym warsztacie”. F. Zweig zwraca także uwagę na fakt, że inflacja negatywnie wpływa na rozwój oszczędności, gdyż przyczynia się do „kryzysu bankowości oraz ogólnego kryzysu zaufania do tego sektora, co skutecznie oduczyło warstwę ludową robienia oszczędności”. Autor ten wyraził opinię, że oszczędności bankowe w Polsce przez wiele lat nie będą znacząco wpływać na rozwój produkcji, zaś w chwili, „gdy gospodarstwo społeczne zdoła uzyskać nadwyżki produkcyjne, będą one [tj. oszczędności bankowe – T.S.] wprost i bezpośrednio lokowane (inwestowane) przez oszczędzającego. Stanowi to pośledniejszą formę oszczędności, albowiem wytwarza głód kapitału obrotowego i sztywniejsze formy obrotów towarowych” [Zweig 1926].

W opinii F. Zweiga koniecznym warunkiem rozwoju oszczędności jest sytuacja osiągnięcia nadwyżek produkcyjnych w skali całego gospodarstwa społecznego. Brak nadwyżek produkcyjnych – zdaniem F. Zweiga – oznacza brak oszczędności i „żądna propaganda, przywileje, lub wysokie procenty na nic się nie zdadzą i najważniejszym sposobem skutecznego odrodzenia oszczędności jest stworzenie dla produkcji warunków rentowności”. Dopiero stworzenie tych warunków powinno być punktem

wyjścia do dyskusji nad zagadnieniem oszczędności. Przy tym F. Zweig zauważa, że obfitość kredytu i niska stopa procentowa to dwie z przesłanek rentowności produkcji. Warunek niskiej stopy procentowej w warunkach działalności produkcyjnej jest sprzeczny z teorią, gdzie wysoka stopa procentowa traktowana jest jako „środek pobudzający oszczędność, zapewniający wysokie korzyści nęcące rentiera”. Według F. Zweiga rzecz ta przedstawia się odwrotnie, gdyż wysoka stopa procentowa „uniemożliwia zyski produkcyjne, zmusza do upadłości i ogranicza pole pracy wytwórczej”, a tym samym niszczy źródło oszczędności. Powołuje się przy tym na to, że w czasie występowania wysokiej stopy, przekraczającej normalne granice, występowało niskie tempo rozwoju oszczędności, znacznie niższe niż w warunkach, gdy na rynku panowała niska stopa procentowa. F. Zweig pisze, że zbyt wysoka stopa procentowa może wywołać u wierzycieli nieufność w możliwości wypłacalności ich dłużników. Zaleca więc obniżanie stopy procentowej do takiego poziomu, który stworzy warunki rentowej produkcji, a tym samym zdeterminuje masowy rozwój oszczędności. Ponadto proponuje wprowadzenie środków, które zapewniłyby „bezwzględne bezpieczeństwo oszczędnościom i depozytom bankowym” [Zweig 1926].

Należy zauważyć, że przedstawiciele krakowskiej, liberalnej szkoły w myśli ekonomicznej – A. Krzyżanowski, A. Heydel i F. Zweig – za zasadniczy czynnik wzrostu gospodarczego uznali akumulację, tempo akumulacji zaś zależy według nich od wysokości stopy zysku i realizacji zasad liberalizmu gospodarczego. Według A. Heydla kapitalista, który oszczędza, jest „aktywnym gospodarczo czynnikiem w społeczeństwie: powiększa ogół bogactw społecznych”, a wzrost kapitałów w drodze oszczędności to warunek rozwoju gospodarczego i podniesienia dobrobytu całego społeczeństwa [Lityńska 1983]. Postęp techniczny w ramach gospodarki kapitalistycznej prowadzi m.in. do wzrostu zysku i oszczędności, które tworzą kapitał. Jego obfitość zaś wpływa pozytywnie na obniżenie procentu bankowego, wzrostu produkcji, zatrudnienia i płac [Krzyżanowski A. 1930].

4. Poglądy pozostałych, wybranych ekonomistów w kwestii krajowych oszczędności

Jak zauważa Edward Lipiński (1888–1986), jeden z luminarzy polskiej ekonomii XX w., związany z warszawskim ośrodkiem myśli ekonomicznej, odkrywca najwybitniejszego polskiego ekonomisty Michała Kaleckiego, zagadnienie akumulacji kapitału musi zajmować w teorii wzrostu główne miejsce. Dla uruchomienia kapitału realnego, tj. produkcji, w gospodarce kapitalistycznej niezbędny jest kapitał pieniężny, „który jedynie daje możliwość rozporządzania kapitałem realnym”. Tak więc jeżeli oszczędza się nowy kapitał pieniężny, przy pomocy którego realizuje się nowe kombinacje sił wytwórczych, to uruchamia nowy kapitał realny [Lipiński 1928].

W pracy *O zdrowe podstawy kapitalizacji w Polsce* Witold Krzyżanowski (1897–1972), mało znany prawnik i ekonomista ośrodka lubelskiego, porusza zagadnienia kapitalizacji, w tym także oszczędzania i oszczędności. Zwraca uwagę,

że nędza Polski jest efektem braku „równowagi między ilością ludzi, a ilością kapitału”. Krzyżanowski stawia tezę, że polepszenie warunków życia w Polsce zależy od odpowiednio wysokiego poziomu „wypożyczenia kraju w kapitał”. Zaleca przyspieszenie procesu tworzenia i akumulacji kapitału, przy założeniu istnienia różnicy pomiędzy wzrostem ilości pieniądza, a wzrostem ilości kapitałów. Ekonomista ten głosi, że „Niska stopa procentowa jest wskaźnikiem obfitości kapitałów” [Krzyżanowski W. 1936].

W. Krzyżanowski uznaje oszczędności – obok pracy – za skuteczny sposób powstawania realnych kapitałów. Rozróżnia oszczędność dobrowolną i przymusową. Oszczędność dobrowolna może być tworzona na dwa sposoby. Pierwszy sposób – praktykowany we Francji – polega na odkładaniu części dochodu przez ludzi, dochód ten przekazywany do banków lub kas oszczędnościowych trafia do przedsiębiorców jako kredyty i pożyczki, drugi – realizowany w Stanach Zjednoczonych – polega na tworzeniu oszczędności z zysków przedsiębiorstw, w ten sposób akumulowane zyski trafiają do banków lub przyczyniają się do rozszerzania przedsiębiorstw [Krzyżanowski W. 1936].

Zagadnienie oszczędności przymusowej w opinii W. Krzyżanowskiego charakteryzuje biedne kraje. Ubezpieczenia społeczne, podatki czy też dobrowolne ofiary to formy oszczędności przymusowej, która w krajach biednych lub o ustroju kolektywistycznym jest źródłem finansowania nowych miejsc pracy. W Polsce oszczędności przymusowe kreowane są na potrzeby instytucji ubezpieczeniowych i banków państwowych, w ten sposób tworzone są nowe kapitały. Zdaniem W. Krzyżanowskiego nowe kapitały to bezwzględna konieczność dla gospodarek dynamicznie rozwijających się. Oszczędności finansują przyrost naturalny, nowe wynalazki, wzrost stopy życiowej i przyczyniają się do wzmacniania aparatu obronnego kraju [Krzyżanowski W. 1936].

W. Krzyżanowski opowiada się za oszczędnością dobrowolną, gdyż wyraża zasadę „wolności duszy ludzkiej i wolności czynów ludzkich”. Broni człowieka oszczędzającego oraz zasady uprawiania godziwego zysku przedsiębiorcy. Kapitalizacja dobrowolna w większym stopniu odpowiada zasadzie gospodarności, gdyż człowiek „oszczędniej gospodaruje własnymi pieniędzmi, niż cudzemi”. Dla W. Krzyżanowskiego racjonalne oszczędzanie to takie, kiedy zysk pełni rolę i funkcję społeczną, tj. jest zużywany na rozbudowę i tworzenie nowych warsztatów pracy. Zużywanie dużych zysków na cele konsumpcyjne i tezauryzację oszczędności uznaje za zjawiska szkodliwe, które powinny być zwalczane [Krzyżanowski W. 1936].

W dalszej części pracy W. Krzyżanowski opisuje m.in. warunki zdrowej kapitalizacji, które przyczyniają się do inwestowania zysków w tworzenie nowych warsztatów pracy oraz zachęcą ludzi do przekazywania zaoszczędzonych sum przedsiębiorcom. Uzdrawienie procesu kapitalizacji zdaniem W. Krzyżanowskiego możliwe jest wówczas, gdy:

- uznaje się wolność uczciwego zarabiania i prawo do godziwego zysku, będzie się unikać nadmiernego opodatkowania czy też obciążania dobrowolnymi świadczeniami społecznymi i innymi „pozornie dobrowolnymi składkami”.

- przedsiębiorców tworzących nowe miejsca pracy zwolni się z wszelkiego rodzaju opłat, związanych z takim działaniem oraz przemysł i handel uwolni się „od zalewu biurokratyzmu”. Stworzy się atmosferę spokoju, bezpieczeństwa, stałości stosunków i zaufania, która jest warunkiem koniecznym dla spokojnej pracy i gromadzenia kapitałów. Równie ważnym działaniem jest również stworzenie atmosfery uczciwości kupieckiej oraz spokoju wewnętrznego kraju [Krzyżanowski W. 1936].

Inny znany ekonomista okresu międzywojennego Tadeusz Brzeski (1884–1958), profesor Uniwersytetu Warszawskiego, wskazuje na istnienie koniecznej stopy życiowej, w ramach której jednostka może tworzyć oszczędności. W granicach tej stopy dana jednostka zwolniona jest z obowiązku oszczędzania. Dysponowanie środkami przekraczającymi konieczną stopę życiową może przyczyniać się do powstawania oszczędności w celu zabezpieczenia przyszłości, do podniesienia stopy życiowej, a nawet „jednostka może gromadzić oszczędności z pobudek tak wątpliwych, jak chciwość czy samolubstwo, lub ze względu na pozycję osobistą i społeczną, która wiązać się może z wielkością posiadanego majątku”. T. Brzeski zwraca uwagę na kwestię zakazu oszczędzania, który wywołuje krytykę w obszarze moralnym i gospodarczym. Podkreśla, że przeciwstawianie konsumpcji oszczędnościom jest nieporozumieniem, gdyż „o ile nie tezauryzuje się środków zaoszczędzonych, co w normalnych warunkach nie zachodzi, środki te drogą kredytu dostają się do wytwórczości. Gdyby były konsumowane, dostawałyby się bezpośrednio do wytwórców, którzy mogliby ich użyć na kapitalizację we własnych przedsiębiorstwach”. Tak więc konsumpcja i oszczędzanie zasilają przedsiębiorstwa. Jednak ważniejszą i korzystniejszą rolę dla życia gospodarczego – zdaniem T. Brzeskiego – odgrywa oszczędzanie „gdyż pozwala na bardziej swobodną i racjonalniejszą repartycję środków zaoszczędzonych” [Brzeski 1938].

Wolne w danej chwili zasoby majątkowe według T. Brzeskiego są źródłem kredytu pieniężnego. Poziom środków pochodzących z tego źródła zależy od stopnia, w jakim jednostki dysponowały i dysponują nagromadzonymi zasobami. T. Brzeski zwraca uwagę na ważną cechę nieskonsumowanych dochodów, czyli oszczędności, tj. natężenie oszczędności, które „nie ulega większym zmianom z dnia na dzień, chociaż może stopniowo wzrastać w miarę postępu kultury gospodarczej; większe wahania występować mogą w warunkach anormalnych, a zwłaszcza w okresach zaburzeń monetarnych, kiedy utrzymanie oszczędności pieniężnych połączone być może ze stratami” [Brzeski 1938].

Leopold Caro (1864–1939), czołowy przedstawiciel solidaryzmu w polskiej myśli społeczno-ekonomicznej, wykładowca uczelni lwowskich, wskazuje na potrzebę kapitalizacji, gdyż jest ona źródłem oszczędności w społeczeństwie. Twierdzi on, że cechą liberalizmu jest dążenie do oszczędności oraz to, że „pomija atoli doniosłą rolę, jaką w kapitalizacji odgrywają przede wszystkim zyski koniunkturalne, pochodzące ze spekulacji, ze zbiegu okoliczności, przypadku, spadkobrania, jak również fakt, że dobrobyt powszechny wymaga przede wszystkim uporządkowanych w da-

nym kraju stosunków politycznych, społecznych i gospodarczych i dopiero pod tym warunkiem praca i oszczędność indywidualna nie pójdą na marne, pochłonięte przez inflację, wyzysk w procencie czy płacy lub dążenia antypaństwowe [sic!] pewnych stronnictw czy klas społecznych” [Caro 1931].

Według Jerzego Zdziechowskiego (1880–1975), polityka, działacza gospodarczego i ministra skarbu w latach 1925–1926, wewnętrzne kapitały własne mogą powstawać jako efekt produkcji i oszczędności, kapitały te powinny być wykorzystywane w życiu gospodarczym [Zdziechowski 1927].

5. Zakończenie

W literaturze naukowej okresu międzywojennego zgodnie postuluje się potrzebę zwiększania stopy oszczędności gospodarstw domowych i podmiotów gospodarczych jako długoterminowego źródła finansowania wzrostu i rozwoju gospodarczego państwa. W niektórych opracowaniach zaleca się ponadto tworzenie przez państwo warunków do możliwie najskuteczniejszej mobilizacji oszczędności wewnętrznych.

W badanym okresie poglądy i opinie polskich ekonomistów w temacie oszczędności były w większym lub mniejszym stopniu odzwierciedleniem postaw czołowych przedstawicieli ówczesnych szkół ekonomicznych. Polski dorobek myśli ekonomicznej na temat oszczędności cechuje pewien stopień oryginalności, gdyż dotyczył gospodarki narodowej o niskim przeciętnym dochodzie na osobę i wysokim udziale w niej produkcji rolniczej.

W poglądach ekonomistów Polski 1918–1939 na temat oszczędności można wyróżnić dwa podejścia. Pierwsze zaleca tworzenie oszczędności o charakterze produkcyjnym, czyli zwiększającym majątek narodowy na skutek dodatkowej produkcji dóbr trwałych (np. R. Rybarski). Przedstawiciele drugiego podejścia, choć bezpośrednio nie mówią o oszczędnościach, postulują wzrost masowej konsumpcji, u której podstaw leży wzrost m.in. poziomu inwestycji, których realizacja wymaga zaangażowania także pewnych zasobów oszczędnościowych (F. Zweig).

W jakimś stopniu poglądy zarówno ekonomistów kierunku historycznego, liberalnej szkoły krakowskiej, jak i pozostałych ekonomistów wpisują się w keynesowskie podejście do oszczędności, które zakłada ich inwestowane w kapitał produkcyjny. Sam John M. Keynes (1883–1946) uważał oszczędzanie za efektywne, kiedy oszczędności są inwestowane. Co ważne, gromadzenie ich w bankach uznawał za szkodliwe dla gospodarki, gdyż proces ten zmniejsza efektywny popyt, rozumiany jako łączny produkt, stanowiący sumę konsumpcji i inwestycji.

Niski poziom akumulacji wewnętrznej, postępujący proces dekapitalizacji, brak wystarczających wewnętrznych kapitałów dla gospodarki oraz znaczny udział w niej kapitałów zagranicznych to zjawiska, które kształtowały i kształtują obraz polskiej gospodarki. W tym kontekście dorobek myśli ekonomicznej okresu 1918–1939 jawi się jako szczególnie ważny i cenny, gdyż w znacznej części może posłużyć jako

punkt wyjścia do dyskusji nad poszukiwaniem rozwiązań obecnych problemów gospodarczych, których geneza – w przypadku polskiej gospodarki – ma charakter wyraźnie historyczny.

W tym miejscu interesującą kwestią jest, na ile propozycje działań zwiększających zasób krajowych oszczędności, proponowane przez wybranych ekonomistów Polski międzywojennej, zachowują swoją aktualność. Okazuje się, że postulaty poprawy warunków oszczędzania i wzrost poziomu inwestycji produkcyjnych to elementy programów społeczno-gospodarczych czołowych partii politycznych współczesnej Polski.

Literatura

- Brzeski T., 1938, *Ekonomia. Teoria gospodarowania*, t. I, Warszawa.
- Caro L., 1931, *Solidaryzm. Jego zasady, dzieje i zastosowania*, Lwów.
- Głąbiński S., 1927, *Teoria ekonomiki narodowej*, Lwów.
- Grabski S., 1933a, *Ekonomia społeczna*, t. III: *Zasadnicze pojęcia społeczno-gospodarcze*, Ossolineum, Lwów–Warszawa–Kraków.
- Grabski S., 1933b, *Ekonomia społeczna*, t. VI: *Kapitał*, Ossolineum, Lwów–Warszawa–Kraków.
- Kofman J., 1986, *Lewiatan a podstawowe zagadnienia ekonomiczno-polityczne Drugiej Rzeczypospolitej*, PWN, Warszawa.
- Krzyżanowski A., 1928, *Bogactwo narodów*, [w:] *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej*, Kraków.
- Krzyżanowski A., 1929, *Polska koniunktura gospodarcza w świetle teorii przesileni i przewidywań*, Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków.
- Krzyżanowski A., 1930, *Polityka a technika*, Przegląd Gospodarczy, nr 12, s. 516–522.
- Krzyżanowski A., 1936, *Dolar i złoty oraz inne pisma pomniejszych i przemówienia 1931–1935*, Kraków.
- Krzyżanowski W., 1936, *O zdrowe podstawy kapitalizacji w Polsce*, Lublin.
- Lipiński E., 1928, *O oszczędzaniu, dochodzie społecznym i dumpingu*, *Ekonomista*, t. I, s. 92–101.
- Lityńska A., 1983, *Szkoła krakowska (1921–1939)*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.
- Rudnicki S. (oprac.), 1997, *Roman Rybarski o narodzie, ustroju i gospodarce*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Rybarski R., 1922, *Wartość, kapitał i dochód*, Warszawa.
- Rybarski R., 1933, *Przyszłość gospodarcza Polski*, Warszawa.
- Rybarski R., 1937, *Program gospodarczy*, Warszawa.
- Zdziechowski J., 1927, *Polityka finansowa*, Warszawa.
- Zweig F., 1926, *O programie gospodarczym Polski*, Warszawa.